

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра фінансового менеджменту та фондового ринку

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

“ ____ ” _____ 20 ____ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА на здобуття освітнього ступеня
магістра зі спеціальності
8.03050801 “**Фінанси і кредит**”
за магістерською програмою професійного спрямування:

«Фінансовий та страховий менеджмент»

на тему:

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ
ПІДПРИЄМСТВА

Виконавець:

студентка ФЕФ 63 групи

Нерубальський Вячеслав Сергійович

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Ропотан Ірина Валеріївна

/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА	6
1.1. Сутність та класифікація фінансових ризиків підприємства	6
1.2. Механізм управління фінансовими ризиками підприємства	14
1.3. Теоретичні підходи до оцінки фінансових ризиків підприємства	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА	26
2.1. Характеристика аналізованого підприємства та порівняльний аналіз показників його господарської діяльності	26
2.2. Порівняльний аналіз показників фінансового стану та фінансових результатів діяльності будівельно-монтажних підприємств	38
2.3. Узагальнена оцінка фінансових ризиків будівельно-монтажних підприємств	52
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	57
3.1. Формування моделі нейтралізації фінансових ризиків будівельно - монтажних підприємств	57
3.2. Інноваційні підходи до управління фінансовими ризиками будівельно-монтажних підприємств	92
3.3. Економічна оцінка напрямків підвищення фінансових результатів діяльності ТОВ «ГЕФЕСТ»	103
ВИСНОВКИ	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	117
ДОДАТКИ	122

ВСТУП

Невизначеність розвитку економічного середовища та недосконалість механізму управління підприємством є основними причинами виникнення ризику, ставлять суб'єкти господарювання перед необхідністю ідентифікації основних чинників ризикових подій, їх своєчасного прогнозування, оцінки можливих втрат, передбачення та застосування відповідних коригуючих дій. Врахування в діяльності суб'єктів господарювання фактору ризику дозволяє отримати позитивний ефект за мінімально можливих втрат при здійсненні господарських операцій, реалізації інвестиційних проектів, проведенні інноваційних розробок тощо.

Представниками наукової думки, які вперше розглядали проблеми ризику як невід'ємного атрибуту будь-якої діяльності, були: Р. Кантільон, А. Сміт, І. Тюнен, Ф. Найт. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми внесено такими вченими-економістами, як: Г. Марковіц, Р. Тобін, Дж. Нейман, Р. Боб, Дж. Анерлоф, Р. Хіт, ШимДжай К. та іншими. В останній час наукова та прикладна проблематика ризик-менеджменту отримала розвиток у наукових розробках багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: В.В. Вітлінського, В.М. Гранатурова, О.Л. Устенка, О.І. Ястремського, Д.А. Штефанича, А.Т. Альгіна, Г.Б. Клейнера, І.Т. Балабанова, Є.А. Уткіна, С.М. Ілляшенка, В.В. Черкасова, Г.В. Чернової, В.В. Глущенко, М.В. Хохлова, В.А. Москвина, О.С. Шапкина, А. Мура, К. Хлардена та інших. Їх праці присвячені дослідженню сутності ризику, визначенню факторів і причин його виникнення, характеристиці методів оцінки та управління окремими видами ризику (виробничим, фінансовим, інноваційним, інвестиційним тощо).

Складний процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає поглиблення теоретичних і практичних доробок щодо управління ризиком господарської діяльності. Але й до цього часу існують певні термінологічні розбіжності в трактуванні сутності ризику, залишаються недостатньо

обґрунтованими методичні підходи до класифікації ризику, не відображені особливості аналізу зовнішніх і внутрішніх ризиків у сфері виробництва промислової продукції, малодосліджені методичні підходи до визначення можливих втрат підприємства від впливу на його діяльність ризику, відсутня ефективна комплексна система оцінки та управління господарським ризиком підприємств, недостатньо висвітлені практичні аспекти управління господарським ризиком із врахуванням галузевої специфіки.

Сучасний стан наукового опрацювання зазначених проблем щодо аналізу, оцінки та врахування господарського ризику вимагає конструктивного узагальнення та систематизації теоретичних і прикладних засад ризик-менеджменту з урахуванням специфіки функціонування будівельних підприємств. Представлена робота дозволяє дослідити сукупність видів ризику, що супроводжують господарську діяльність підприємства на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, та розробити практичні рекомендації для управління ними на єдиній методичній основі. Теоретико-методична та практична значущість вирішення визначених проблемних питань, недостатній рівень їх наукової та прикладної розробки обумовлюють актуальність обраної теми, логіко-структурну побудову наукового дослідження, її мету, завдання та напрями дослідження.

Під фінансовим ризиком прийнято розуміти ймовірність настання несприятливої події, пов'язаної з різними видами втрат (зменшення або повна втрата прибутку чи доходу, виникнення непередбачуваних витрат тощо) в ситуації невизначеності умов фінансово-господарської діяльності.

Управління фінансовими ризиками підприємства – це система принципів та методів передбачення, попередження, оцінки та нейтралізації негативного впливу загроз і небезпек на результати фінансової діяльності підприємства. Метою управління фінансовими ризиками є передбачення та недопущення втрати підприємством його ринкової вартості.

З переходом на ринкові методи господарювання в Україні гостро постала проблема забезпечення фінансово-економічного розвитку вітчизняних

підприємств. Пошук шляхів вирішення цієї актуальної проблеми лежить в площині виваженої фінансово-кредитної політики як держави в цілому, так і господарських суб'єктів зокрема. Названа політика повинна бути спрямована на забезпечення систематичного надходження та ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення оптимального співвідношення між залученими і власними коштами підприємств з метою підвищення рентабельності останніх.

Реалізація фінансово-кредитної політики на рівні підприємства залежить, насамперед, від правильного вибору економічної стратегії його розвитку, визначальною складовою якої є фінансова стратегія. В цілому, стратегія - це загальний напрям діяльності підприємства, спосіб використання наявних засобів (ресурсів) для досягнення поставленої мети. Фінансова стратегія, зокрема, призначена для остаточного збалансування фінансових потреб і можливостей підприємства, визначення оптимальних форм залучення фінансових ресурсів та уточнення кількісних значень показників його стратегічної ефективності.

Мета. На основі узагальнення теоретичних та практичних напрацювань запропонувати теоретичні та прикладні рекомендації з управління фінансовими ризиками діяльності аналізованого підприємства.

Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження вирішувались наступні **завдання**:

1. Визначення сутності та класифікації фінансових ризиків при управлінні фінансовими ризиками діяльності підприємства.
2. Розгляд та характеристика механізму управління фінансовими ризиками.
3. Проведення аналізу існуючих теорій щодо підходів до оцінки фінансових ризиків.
4. Надання економічної характеристики діяльності ТОВ «ГЕФЕСТ».
5. Проведення оцінки фінансових ризиків діяльності підприємства.
6. Обґрунтування напрямків зменшення ризиків діяльності підприємства.
7. Розробка пропозицій щодо підвищення фінансових результатів діяльності ТОВ «ГЕФЕСТ».

Об'єктом дослідження є економічні процеси пов'язані із управління фінансовими ризиками ТОВ «ГЕФЕСТ».

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі виявлення, управління та регулювання фінансовими ризиками на підприємстві в умовах перехідної економіки.

Методи дослідження. Залежно від поставлених цілей і завдань в процесі дослідження використовувалися відповідні методи наукового пізнання: аналіз, синтез, систематизація та наукова абстракція; порівняння системного та структурного аналізу і моделювання графічного, метод динаміки та структури, графічний метод.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти, наукові праці, підручники, монографії, періодичні видання, електронні ресурси, навчальні посібники вітчизняних і зарубіжних фахівців, що стосуються теоретичних та практичних аспектів теми дослідження, річна фінансова звітність та інша статистична й бухгалтерська звітність ТОВ «ГЕФЕСТ».

Результати дослідження, що викладено в кваліфікаційній роботі рекомендовано використовувати підприємству ТОВ «ГЕФЕСТ» для удосконалення системи механізмів управління фінансовими ризиками підприємства.

ВИСНОВКИ

З переходом на ринкові методи господарювання в Україні гостро постала проблема забезпечення сталого фінансово-економічного розвитку вітчизняних підприємств. Пошук шляхів вирішення цієї актуальної проблеми лежить в площині виваженої фінансово-кредитної політики як держави в цілому, так і господарських суб'єктів зокрема. Вагомою складовою цієї політики є оптимізація фінансових ризиків підприємства.

Перший розділ роботи містить теоретичні засади дослідження фінансових ризиків підприємства, обґрунтуванню факторів, що впливають на їх виникнення на аналіз фінансово-господарської діяльності будівельно-монтажних підприємств.

Прибутковість діяльності підприємств мають інші залежності. Так, ТОВ «ГЄФЄСТ є збитковим, тоді як ТОВ «Ганста» та ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» є прибутковими.

Щодо прибутковості операційної діяльності підприємства, то слід вказати на лідера, яким є ТОВ «ГЄФЄСТ».

Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей не є оптимальним для ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» де дебіторська заборгованість

значно перевищує кредиторську, чим створює ризик неповернення затрачених ресурсів від реалізації продукції та генерує додаткові фінансові ризики в результаті необхідності отримання кредитних ресурсів.

Щодо рентабельності реалізованої продукції, то тут знову ж лідирує ТОВ «ГЄФЄСТ», тоді як два інші підприємства знаходяться на орієнтовно однаковому рівні.

Дані аналізу свідчать про низькі показники оборотності оборотного капіталу підприємств. Якщо у ТОВ «ГЄФЄСТ» та ТОВ «Ганста» коефіцієнт оборотності оборотних засобів складає біля 5-ти обертів протягом року, то на ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» всього 2,9 оберти.

Тривалість обороту запасів для усіх підприємств знаходиться приблизно на однаковому рівні і складає біля 20-ти днів.

Разом з тим, як уже зазначалось, для ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» незадовільним є співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства.

Так, підприємство чекає 86 днів розрахунку з покупцями продукції. Така ситуація є вкрай незадовільною та свідчить про значні недоліки у кредитній політиці підприємства.

В результаті тривалість фінансово-експлуатаційного циклу для ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» є вкрай незадовільним і складає більше 100 днів. Для ТОВ «ГЄФЄСТ» та ТОВ «Ганста» ситуація значно краща і тривалість фінансово-експлуатаційного циклу для них становить відповідно 13,2 дні та (-59,9) днів.

Показники фінансової стійкості у жодного з підприємств не є задовільними. Однак, для ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» ці показники є вкрай незадовільними. Частка власного капіталу становить всього 6 %. В результаті коефіцієнти фінансового ризику становлять відповідно для ТОВ «ГЄФЄСТ» 1,32, для ТОВ «Ганста» – 1,97, для ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» - 15,3.

Протягом 2016 року ліквідність ТОВ «ГЄФЄСТ» була найвищою серед інших підприємств. Разом з тим, недостатнім є рівень абсолютної ліквідності.

На ТОВ «Ганста» рівень ліквідності був дещо нижчим, однак за абсолютним показником ліквідності значення було кращим. У ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» ситуація з ліквідністю досить складна і в результаті того, що підприємство, в основному, використовує позичковий капітал, власний оборотний капітал є від'ємним, і коефіцієнти ліквідності є досить незадовільними. Однак, в результаті значного обсягу дебіторської заборгованості, слід вказати, що коефіцієнт критичної ліквідності можна вважати задовільним. Разом з тим, нарощення дебіторської заборгованості спричиняє явище технічної неплатоспроможності та не може характеризувати підприємство з позитивної сторони.

За показниками рентабельності продаж лідирує ТОВ «ГЄФЄСТ», за рівнем рентабельності підприємства за валовим прибутком – ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24», за рентабельністю (збитковістю) підприємства в цілому також ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24».

Підприємству ТОВ «Ганста» притаманний досить високий рівень фінансового ризику, що зумовлено, в основному, значним обсягом залучених коштів товариства. Разом з тим, диференціал фінансового важеля є також досить високим, що зумовлено прибутковістю діяльності підприємства та свідчить про можливість товариства нарощувати рентабельність власного капіталу за рахунок ефективного використання позикового капіталу підприємства.

Що стосується ТОВ «ГЄФЄСТ», то слід зауважити про недоцільність отримання кредиту даному підприємству, оскільки це супроводжується досить значним рівнем фінансового ризику (що зумовлено збитковістю підприємства).

Розрахунок ефекту фінансового важеля ТОВ «Ганста» показав оптимальні значення фінансового ризику та приросту до рентабельності власного капіталу підприємства.

Для ТОВ «ГЄФЄСТ» притаманний дуже високий фінансовий ризик, що зумовлено значним обсягом фінансових витрат підприємства у порівнянні з прибутком до оподаткування.

Що стосується ТОВ «Ганста», то слід вказати, на середній рівень фінансового ризику підприємства.

Діяльність ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» характеризується досить значним рівнем фінансового ризику підприємства.

Розрахунок фінансових ризиків операційної діяльності показав, що на ТОВ «ГЄФЄСТ» на 1% зростання виручки припадає 1,4 % зростання прибутку від реалізації виробів, для ТОВ «Ганста» – 1,6 %, для ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» - 1,5 %.

Ці показники знаходяться в допустимих межах. Оскільки на підприємствах ТОВ «Ганста» та ТОВ «КОНТЕЙНЕР 24» протягом 2016 року спостерігається хоча і незначне, однак зростання виручки від реалізації, це створює сприятливі умови для нарощення сили дії операційного важеля. Для ТОВ «ГЄФЄСТ» ситуація дещо інша, і в результаті зменшення обсягу чистого доходу, СДОВ доцільно також зменшувати.

Таким чином, проведений аналіз дозволив виявити основні переваги та недоліки у роботі будівельно-монтажних підприємств, визначити вплив факторів, які здійснюють негативну та позитивну дію на результати їх фінансової діяльності.

У роботі розроблено економічний інструментарій механізму управління фінансовими ризиками аналізованих підприємств.

Обґрунтовано, що залежно від рівня ризику потрібно запланувати заходи щодо його страхування.

У роботі також узагальнено різновиди фінансових ризиків, наслідків та чинників, які їх викликають для будівельно-монтажних підприємств.

Водночас, розв'язуючи задачу щодо визначення різновидів ризику та чинників, котрі спричиняють ці види ризику, обґрунтована необхідність враховування особливостей будівельної галузі.

Як практична розробка, у роботі обґрунтована доцільність впровадити лінію з виготовлення саморізів та шурупів на ТОВ «ГЕФЕСТ»

З метою налагодження виробництва, підприємству необхідно залучити зовнішні інвестиції, тобто кредити банків.

Внутрішня норма прибутковості перевищує середньозважену вартість капіталу на 1,2 %. Тобто даний інвестиційний проект є доцільним.

У сукупності запропоновані заходи дозволять зменшити фінансові ризики будівельно-монтажних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Менеджмент фінансових потоків економічних агентів: Монографія / Г. М. Азаренкова. – Київ: УБС НБУ, 2009. – 335 с.
2. Вердиева Ю. Н. Управление финансово-экономической устойчивостью предприятия в условиях экономического кризиса / Ю. Н. Вердиева // Вологдинские чтения. – 2009. – № 74. – С. 86–89.
3. Докієнко Л. М. Методологічні принципи управління фінансовою стійкістю підприємств торгівлі / Л. М. Докієнко // Вісник КНТЕУ. – 2004. – №2. – С. 63–75.
4. Елецких С. Я. Анализ теоретических подходов к трактовке сущности понятия «финансовая устойчивость предприятия» / С. Я. Елецких // Економіка промисловості. – 2009. – № 1. – С. 188–196. (17)
5. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституціональних перетворень: Монографія / І. В. Зятковський. – Тернопіль: Екон. думка, 2006. – 388 с.
6. Исмагилова Л. А. Финансовая устойчивость предприятия как основа для принятия решений по расходованию инвестиционных средств / Л. А.

Исмагилова, Ю. Г. Мамаева // Вестник Уфимского государственного авиационного технического университета. – 2006. – Т. 8, № 4. – С. 101–105.

7. Мартюшева Л.С. Фінансова стійкість як економічна категорія / Л.С. Мартюшева, К.В. Орехова // Економіка розвитку. – 2003. – № 4 (28). – С. 33–35.

8. Поддєрьогін А. М. Фінансова стійкість підприємств сільського господарства України: проблеми і шляхи її забезпечення / А. М. Поддєрьогін, Л. Ю. Наумова // Економічний вісник Національного гірничого університету. – №2. – 2005. – С. 51–58.

9. Приймак І. І. Організація стратегічного управління суб'єктами господарювання в економіці України / І. І. Приймак // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Вип. 36. – Львів, 2006. – С. 143–147.

10. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева – М.: ИНФРА-М – 2004. – 480 с.

11. Сысоева Е. Ф. Управление финансовой устойчивостью организации для целей оптимизации структуры капитала / Е. Ф. Сысоева // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2008. – № 3. – С. 82–86.

12. Татаров С. В. Стратегическое управление финансовой устойчивостью предприятия / С. В. Татаров // Известия Южного федерального университета. – 2005. – Т. 53, № 9. – С. 110–111.

13. Федосов В. М. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку / В. М. Федосов, В. М. Опарін, С. В. Львовчкін // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 3–21.

14. Філімоненков О. С. Фінанси підприємства: Навч. Посібник / О. С. Філімоненков. – К.: Вид-во «Ніка-Центр», 2002. – 359 с.

15. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник / Ю. С. Цал-Цалко. – К.: ЦУЛ, 2002. – 359 с.

16. Шаблиста Л. М. Фінансова стійкість підприємства: сутність і методи оцінки / Л. М. Шаблиста // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 2. – С. 46–57.
17. Шеремет А. Д. Финансы предприятий / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 343 с.
18. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? — М.: Финансы и статистика, 1995. — 384 с.
19. Балабанов И.Т. Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта. М.: Финансы и статистика. – 2000. – ст.37.
20. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.1. 2-е изд. перераб. и доп. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2004.- 624 с.
21. Бланк И.А. Управление прибылью.-Киев: Ника-Центр, 2002. - 544 с.
22. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. Учебный курс. – К.: Ника-Центр, 2001.- 528 с.
23. Герасимчук З.В., Вахович І.М. Фінансовий менеджмент: Навч. посібник. – Луцьк, Надстиря, 2007 р. – 429 с.
24. Гринькова В.М., Корда Фінанси підприємств. „Знання„ - 2004. – ст.269.
25. Економічний аналіз господарської діяльності: Навч. посібник / Болюх М.А. та ін. – К.: КНЕУ. – 2001. – ст.204.
26. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: Навч.посіб. – 2 –ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 485 с.
27. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посібник. – К.: Знання. – 2000. – ст.354.
28. Крайник О.П., Клепкова З.В. Фінансовий менеджмент. – Львів: „Інтелект„ - 2001. – ст.87.
29. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч.пос. – К.: Вища школа, 2003. – ст.9-12, 117-118, 121, 128.

30. Осмоловский В.В. Теория анализа хозяйственной деятельности. – Минск: Новое знание. – 2001. – ст.188.

31. Павлова Л. Финансовый менеджмент. Управление денежным оборотом предприятия: Учебник для вузов. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 400 с.

32. Посібник з бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності підприємствами України. - Авторський колектив: Зубілевич С.Я., Кравченко І.Ю., Прокопенко О.О., Школьніков Д.Г., Юркевич Н.С. – Київ: Укрпапір. – 2002. – 472 с.

33. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Петряєва З.Ф. Курс економічного аналізу: Підручник для студентів ВНЗ/ за ред.Прокопенка І.Ф. – Харків: Легас. – 2004. – ст.266.

34. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М. – 2003. – ст.169.

35. Салига С.Я., Дацій Н.В., Корецький С.О., Нестеренко Н.В., Салига К.С. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 274 с.

36. Ситник Л.С. Фінансовий менеджмент: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 352 с.

37. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 460 с.

38. Терещенко О. Антикризове фінансове управління на підприємстві.- К.:КНЕУ,06.-268с

39. Финансовый менеджмент. Учеб. пос. /ред. Шохин Е..-М.:ФБК-Пресс, 2002.-408с.

40. Финансовый менеджмент. Уч-к (2-е изд.) /Берзон Н.И..- М.:Академия, ИЦ,06.-336с.

41. Финансовый менеджмент. Уч-к (переизд.) /Самсонов Н..- М.:Юнити,01.-495с.

42. Финансовый менеджмент. Уч-к /ред. Ковалевой А.-М.:Инфра-М, 2003.-284с.
43. Финансовый менеджмент: теория и практика. Учебник /Под ред. Е.С.Стойановой. – М.: Перспектива, 1999. – 574 с.
44. Финансовый менеджмент: Учебник /Под ред. Е.С.Стойановой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Перспектива, 1997. – 574 с.
45. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 400 с.
46. Фінансовий менеджмент: Підручник / кер. кол. авт і наук. ред. проф. А.М.Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.
47. Фінансовий словник-довідник/ Дем'яненко М.Я., Лузан Ю.Я. та ін.: за редакцією Дем'яненка М.Я. – К.: ІАЕУААН. – 2003. – ст.507.
48. Фролов П. Финансовое состояние промышленности Украины // Экономика Украины, 2000. – №10. – С. 84-88.
49. Хайман Д.Н. Современная микроэкономика: анализ и применение: Пер. с англ. В 2-х томах / Под ред. С.В.Валдайцева. – М.: Финансы и статистика, 1992, Т. 2. – 384 с.